

Politisk kronik 1. halvår 2002

Af Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Statsminister Anders Fogh Rasmussen benyttede sin første nytårstale som statsminister til at markere den ideologiske profil, som skulle præge regeringens arbejde. Frihed og fællesskab skulle gå hånd i hånd, mennesket før systemet, det afgørende ville ikke være, om den nødvendige hjælp og service til borgerne kom fra det offentlige eller det private, blot man fik noget for skattekrone. Den enkelte skulle have større frihed til at forme sit liv. I den sammenhæng anslog han et tema, som kom til at præge den offentlige debat et godt stykke tid. Han konstaterede, at der i de senere år ved knopskydning var skudt et sandt vildnis af statslige råd, nævn og institutioner op overalt. Mange af disse havde udviklet sig til statsautoriserede smagsdommere, som fastslog, hvad der var godt og rigtigt. Der var efter hans opfattelse tendenser til et eksperttyranni, som risikerede at undertrykke den frie folkelige debat. Befolkningen skulle ikke finde sig i disse løftede pegefingre. Når der skulle træffes personlige valg, var alle nemlig eksperter.

Regeringen ville derfor fjerne overflødige råd, nævn og institutioner. Han varslede, at det ville blive en meget omfattende sanering. Regeringen ville rydde op i dette mellemlag, som tappede ressourcer og fjernede opmærksomheden fra det væsentlige. Det ville, mente han, givetvis udløse et ramaskrig fra de berørte. Det kunne nok ikke være anderledes, men det mest nødvendige var dog at sikre penge til sygehuse, de ældre og andre velfærdsydelser. Smagsdommere og velfærdsstatens kerneydelser blev sat op mod hinanden.

Allerede den forrige regering havde i dens finanslovsforslag varslet en kritisk gennemgang af de mange statslige råd og nævn, men med statsministerens nytårstale blev en sådan gennemgang udvidet betydeligt. Og ved at koble saneringen sammen med smagsdommeri og ekspertvælde kunne det indtryk fæstne sig, at regeringen gerne ville slippe af med kritiske og/eller ubekvemme rapporter, redegørelser og ekspertudtalelser i medierne. Det var i hvert fald den opfattelse, de tidligere regeringspartier umiddelbart og klart gav udtryk for.

Den 11. januar offentliggjorde regeringen under overskriften »Mere velfærd og mindre bureaukrati« en liste med 103 nævn, udvalg og centre, som skulle nedlægges, 17 hvor bevillingen bortfaldt, 62 hvor bevillingen blev nedsat, eller tilpasset som det hedder i moderne budgetsprog, 24 der skulle sammenlægges, mens 88 var sat på en observationsliste og derfor kunne risikere nedlæggelse eller sammenlægning på længere sigt. 333 råd, nævn og institutioner opretholdtes uændret. I alt ville saneringen betyde en besparelse på statens budget på knap 350 millioner kroner i 2002. Især miljø-, fødevare-, kultur- og u-landsområdet blev berørt.

Oppositionen kritiserede listen for at gå langt ud over blot det at fjerne overflødige råd og nævn. Den var udtryk for et ideologisk felttog, et angreb på de kritiske røster i demokratiet og et forsøg på fra regeringens side at centralisere magt, mening og »smagsdommere« hos centrale ministre og embedsmænd. Kritikken blev dog affejet af regerin-

gen som en rygsmarvsreaktion og som det forventede ramaskrig.

Et stort problem for regeringen i saneringsprocessen blev dens plan om at opløse Det Danske Center for Menneskerettigheder som en selvstændig institution ved at overføre en del af dets opgaver til en særlig menneskerettighedsenhed i Udenrigsministeriet og lægge resten sammen med Dansk Udenrigspolitisk Institut, Center for Udviklingsforskning, Dansk Holocaust- og Folkedrabsstudier og Center for Freds- og Konfliktforskning i et nyt stort udenrigspolitisk forskningsinstitut. Disse planer mødte omgående stærk kritik, og fik FN's højkommissær for flygtninge Mary Robertson til i et personligt brev til statsminister Anders Fogh Rasmussen i midten af januar at rette en stærk appel til ham om at opretholde Det Danske Center for Menneskerettigheder som en helt selvstændig og uafhængig institution. At underlægge et nationalt menneskerettighedscenter et ministerium ville berøve det dets totale uafhængighed af regeringskontrol og dermed tilside-sætte en generalforsamlingsbeslutning i FN. Hvis Danmark gennemførte planen, kunne andre mindre demokratiske lande fristes til at gøre ligeså, hed det i brevet, til stor skade for sikringen af menneskerettighederne.

Kritikken gjorde indtryk, og modstanden mod planerne voksede internt i regeringspartierne. Den 19. januar erklærede Det Konservative Folkepartis finansordfører Gitte Seeborg offentligt, at hun var modstander af planerne, en kritik som Venstres tidligere formand og udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen ifølge pressen allerede den 11. januar skulle have fremført på et lukket aftenmøde for Venstres folketingsgruppe. Udenrigsminister Per Stig Møller havde ikke deltaget i det møde i regeringens koordinationsudvalg, hvor beslutningen var blevet truffet. Regeringen var klemmt mellem overholdelsen af indgåede internationale aftaler og, skulle det vise sig, Dansk Folkeparti.

Da saneringslisten indgik i finanslovsforhandlingerne var det indenrigspolitisk mest interessante nemlig, hvordan Dansk Folkepartis reaktions var. Udmeldingen var ganske klar: Partiet kunne generelt tilslutte sig saneringen, dog med den tilføjelse, at på den endelige og færdigforhandlede liste skulle udlændingeområdet rammes lige så meget som de andre områder. Især på dette område var der efter partiets opfattelse sket en voldsom knopskydning, og disse statsunderstøttede meningsdannere ønskede partiet neutraliseret. Det gjaldt ikke mindst menneskerettighedscentret og dets direktør Morten Kjærum, som Dansk Folkeparti mente lagde hindringer i vejen for gennemførelsen af dele af partiets udlændingepolitik ved at henvise til overtrædelse af internationale konventioner og retsregler. I øvrigt havde partiet en liste på 16 råd, nævn og foreninger med relation til udlændingeområdet, som der kunne spares på. Hele dette problemkompleks skulle under behandlingen af finansloven vise sig at blive en første test på samarbejdet mellem regeringen og Dansk Folkeparti.

Med udskrivelsen af valget i november 2001 og det efterfølgende regeringsskifte var den forrige regerings finanslovsforslag taget af bordet. VK-regeringen arbejdede herefter i lyntempo på at indarbejde valgløfterne og regeringsgrundlaget i et nyt forslag. Allerede den 30. januar fremlagde regeringen sit finanslovsforslag. I mangt og meget var det selvfølgelig ikke anderledes end det forslag, som den forrige regering havde fremlagt i august 2001. Hovedparten af statens budget er på forhånd bundet gennem gældende love, overenskomster, aftaler og forlig.

Forslaget indeholdt udgifter på 416 milliarder kroner og indtægter på 433 milliarder kroner. Det, der var til politisk forhandling mellem partierne, var regeringens forslag til omprioritering af 7 milliarder kroner. På udgiftssiden indeholdt forslaget 1, 5 milliarder til sygehusene til nedbringelse af ventelister-

ne, 500 millioner til en ældrepakke indeholdende blandt andet et generelt løft af ældreplejen, frit valg af hjemmehjælp og plejehjem, 400 millioner til en forlængelse af barselorloven, 400 millioner ekstra til forskning og IT til fremme af samspillet mellem den offentlige forskning og erhvervslivet, 500 millioner til en erhvervspakke for at forbedre erhvervslivets konkurrenceevne gennem f.eks. lempeligere kredittider for moms og forhøjelse af momsgrænsen, så små virksomheder ikke behøvede at føre et momsregnskab. Godt 2 milliarder skulle bruges til at realisere skattestoppet og andre 1,5 milliarder til at opfylde andre løfter fra valgkampen såsom f.eks. øget terrorberedskab, skattefrihed for arbejdsgiverbetalte sundhedsydelser, hjemme-pc ordning.

Udgiftsstigningerne skulle finansieres gennem besparelser. Der skulle ved at afvikle eller skære i en række puljer og tilskud på f.eks. bolig-, energi- og kulturområdet spares 2,2 milliarder. Ulandsbistanden og miljøstøtten til ulandede skulle beskæres med 1,5 milliarder, og de statslige institutioners budgetter blev beskåret med 1 milliard, ved at de produktivt- og effektivitetsforbedrede deres service. Det var finansministerens eget bud, at det på sigt kunne betyde afskedigelse af op mod 5.000 statsansatte. Til gengæld forudså han en stigning i antallet af kommunalt ansatte, der afbalancerede denne reduktion. Saneringen af råd, nævn og centre gav en besparelse på 350 millioner kroner, 500 millioner skaffedes ved at gennemføre et såkaldt kasseeftersyn af de penge som blev bevilget i 2002, men ikke brugt, og resten hentedes gennem bl.a. mindre tilskud til DSB og ved at hente nogle af de penge der var kommet ind fra auktionen over tilladelser til mobiltelefon, de såkaldte UMTS-penge. Også besparelser fra reduktion af tilskud til obligatorisk modersmålsundervisning for tosprogede elever, lukning af Den Fri Ungdomsuddannelse og overførsel af penge fra Feriefonden bidrog til finansieringen af de foreslåede ud-

gifter. Det var alt i alt finansminister Thor Pedersens opfattelse, at der ikke var tale om en nedskærings-, men om en omprioriteringsfinanslov.

Ved førstebehandling af finanslovsforslaget den 1. februar var kritikken fra oppositionspartierne koncentreret om fyringer af statsansatte, besparelserne på ulands-, uddannelses- og miljøområderne, men den nok så meget også rettet mod regeringens troværdighed, idet de ikke fandt, at der var overensstemmelse mellem, hvad regeringspartierne lovede under valgkampen, og hvad det faktiske indhold af finanslovsforslaget nu viste. Men generelt må indtrykket af oppositionens indsats være, dels at den endnu ikke havde fundet den linje, der skulle følges som opposition, dels at den var præget af en realistisk vurdering af, at magtforholdene i Folketinget var ændret således, at det nu var Dansk Folkeparti, der skulle bære forslaget igennem. Der blev derfor lyttet særligt opmærksomt til dette partis finansordfører Kristian Thulesen Dahls indlæg. Han nævnte enkelte udgiftsmæssigt mindre, men håndgribeligt og umiddelbart forståelige sociale forbedringer for de ældre, hvor partiet ønskede ændringer og i givet fald også kunne finde på at stemme igennem sammen med oppositionen, men hovedbudskabet var trods alt, at partiet ikke stillede ultimative krav. Dog var der et punkt, hvor regeringen kunne få problemer.

Nedskæringerne på uddannelsesområdet var blevet mødt med forbavselse og kritik. Det var ikke just det, regeringspartierne havde udmeldt under valgkampen. De store forskningstunge erhvervsvirksomheder var stærkt kritiske. Og statsministerens løfte før valget om yderligere bevillinger til handelsskolerne – et løfte som nu blev genudsendt på TV – var vendt til en nedskæring. Med den vægt Anders Fogh Rasmussen under valgkampen netop havde lagt på, at afgivne løfter skulle overholdes, var troværdigheden kommet i spil. Endelig erklærede Dansk Folkeparti un-

der finanslovsdebatten, at det stillede sig uforstående over for besparelserne på uddannelsesområdet, herunder især de ca. 400 millioner kroner på universiteterne. På den baggrund valgte regeringen omgående og uden sværds slag at stryge de yderligere besparelser på universiteterne, den havde lagt oven i de besparelser, der allerede var indeholdt i den forrige regerings finanslovsforslag. Også besparelserne på handelskolerne blev annulleret. Pengene måtte nu findes et andet sted under forhandlingerne mellem partierne.

Disse forhandlinger blev afsluttet på rekordtid. Efter hvad der godt kan betegnes som en rituel runde med de øvrige partier, kunne regeringen og Dansk Folkeparti allerede tidligt om morgenen den 5. februar efter 11 timers natteforhandlinger meddele, at de havde indgået et finanslovsforlig. Ud over bortfaldet af besparelserne på uddannelsesområdet, som primært skyldtes, at statsministeren ikke ville beskyldes for løftebrud, var forliget i alt væsentligt identisk med regeringens forslag. Dets hovedlinjer havde Dansk Folkeparti allerede før forhandlingerne erklæret sig enig i. Derudover fik Dansk Folkeparti forhandlet sig frem til en pulje på 150 millioner kroner til forbedringer for de ældre (f.eks. gratis influenzavaccination) samt ophævelse af den såkaldte dødepakke og indførelse af en efterlevelsespension i tre måneder for de efterladte pensionister.

Det politisk centrale ved forliget var knap så meget de økonomiske elementer som den kendsgerning, at Dansk Folkeparti for første gang i partiets historie deltog i et politisk forlig af så vidtrækkende betydning. Det, der havde været et af målene for Pia Kjærsgaard med bruddet med Fremskridtspartiet og dannelsen af Dansk Folkeparti i 1995, nemlig at skabe et parti, der blev taget alvorligt af de andre partier, et parti der kunne indgå aftaler på lige fod med dem, et »stuerent« parti med magt og indflydelse på hele viften af politiske sagsområder, var nu lykkedes. Forliget

var også historisk i den forstand, at det ikke inddrog et eller flere af midterpartierne. For første gang siden 1928 blev en finanslov båret igennem alene med stemmer til højre for midten. Valgresultatets nye magtfordeling slog nu for alvor igennem i praktisk politik. Efter en ideologisk betonet debat, der fulgte det kendte mønster fra valgkampen, og hvor regeringen blev beskyldt for at føre blokpolitik, vedtoges finansloven den 20. marts med alle partiers stemmer på nær Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti, som begge stemte imod.

Forliget indeholdt en musefældeklause, nemlig at Dansk Folkeparti kun i enighed med regeringen om finansieringen kunne støtte yderligere udgiftskrævende forslag med virkning i 2002. De meldinger, der fra tid til anden var kommet fra partiet om, at det på f.eks. det socialpolitiske område kunne danne flertal med Socialdemokratiet og de andre oppositionspartier uden om regeringen – et alternativt socialpolitiske flertal – var hermed demonteret. Når begejstringen over valgresultatet og den nyvundne centrale position havde lagt sig, og opinionsundersøgelserne måske viste vigende tilslutning, kunne en sådan binding på partiets folketingsmedlemmer, hvoraf mange var helt nye i landspolitik, måske vise sig ubærlig. De kunne nu ikke længere over for deres organisatoriske bagland og vælgerne love flere penge til et eller andet politisk område, der måtte poppe op i den offentlige debat. Partiledelsen selv var ikke i tvivl: en aftale var en aftale og den måtte holdes. Alt andet ville være useriøst.

Det viste sig, at det var Dansk Folkeparti, som først anklagede regeringen for at bryde en indgået aftale. Det skete i forbindelse med de ovenfor nævnte planer om en omdannelse af menneskerettighedscentret. På baggrund af den stærke internationale og nationale kritik, disse planer havde mødt, arbejdede regeringen herefter videre på en model, der i realiteten bevarede centret uden væsentlige æn-

dringer. Det opfattede Dansk Folkeparti som et klart brud på den del af finanslovsforliget, som indeholdt saneringen af råd og nævn. Fastholdt regeringen denne plan, mente Dansk Folkeparti sig løsgjort fra det indgåede forlig. Det var partiets klare melding, at musefældekláusulen såvel som forpligtelsen til at overholde indgåede aftaler selvfølgelig måtte være fuldt ud gensidig og lige bindende for begge parter.

Efter en kortvarig, men hektisk mødeaktivitet i begyndelsen af marts fandt udenrigsminister Per Stig Møller, integrationsminister Bertel Haarder og Kristian Thulesen Dahl frem til et kompromis. Aftalen indebar, at Det Danske Center for Menneskerettigheder og de øvrige udenrigspolitiske forskningsinstitutioner samledes under en bestyrelse. Derudover skulle de to nye institutter – Institut for Internationale Studier og Institut for Menneskerettigheder have hver deres institutbestyrelse. Desuden skulle Nævnet for Etnisk Ligestilling nedlægges med udgangen af 2002 og dets opgaver overtages af menneskerettighedscentret. Endelig blev det bestemt, at direktørstillingerne i de nyoprettede institutter skulle opslås ledige.

Indholdsmæssigt fik Dansk Folkeparti ikke ændret alverden, blandt andet fordi Danmark var bundet af internationale aftaler og EU-direktiver. Men det fik effektivt markeret, at der ikke kunne handles hen over hovedet på partiet. Desuden opnåede det ved fusionen af Nævnet for Etnisk Ligestilling og menneskerettighedscentret at få fjernet nævnets formand biskop Kjeld Holm, som længe havde været en torn i øjet på partiet. Det fik også markeret sin stærke utilfredshed mod menneskerettighedscentrets direktør Morten Kjærum, – partiets hade-smagsdommer par excellence – ved at han ikke automatisk kunne fortsætte som direktør, men måtte søge stillingen i fri konkurrence med andre ansøgere.

En markant stramning af udlændingepolitik-

ken havde været et af valgkampens dominerende temaer. Det var ganske enkelt en politisk nødvendighed for regeringen at komme med et udspil hertil. Den 17. januar fremlagde integrationsminister Bertel Haarder flankeret af fungerende justitsminister Brian Mikkelsen (justitsminister Lene Espersen havde barselorlov) og beskæftigelsesminister Claus Hjort Frederiksen regeringens forslag. Det sigtede på en markant begrænsning af antallet af udlændinge, der kom til Danmark. Det var et omfattende forslag, hvoraf kun nogle af de væsentligste punkter skal nævnes her. Vedrørende flygtninge bevarede FN-konventionsflygtningebegrebet, mens de-facto flygtningebegrebet blev afskaffet, permanent opholdstilladelse skulle nu første gives efter syv år og ikke som hidtil efter tre år, statsborgerskab kunne først gives efter et års permanent opholdstilladelse, dog således at begået kriminalitet kunne forlænge perioden, og desuden skulle der bestås en prøve i dansk og samfundsforståelse samt underskrives en erklæring om at ville overholde dansk lovgivning, herunder menneskerettighederne. Hvis flygtninge tog hjem på ferie, skulle grundlaget for deres opholdstilladelse revurderes. Endelig skulle adgangen til opholdstilladelse lempes for udlændinge, der havde fået arbejde i Danmark inden for et område, hvor der var mangel på arbejdskraft.

Vedrørende udlændinge, der allerede opholdt sig i Danmark, ophævedes retskravet på familiesammenføring, aldersgrænsen for ægtefællesammenføring hævedes fra 18 år til 24 år og at ægteparrets samlede tilknytning til Danmark skulle være større end til et andet land, en bestemmelse der også omfattede danske statsborgere, der ønskede at gifte sig med en udlænding. Asylsøgere kunne ikke længere gifte sig i Danmark, og reglen om familiesammenføring for forældre over 60 år ophævedes. Vedrørende de økonomiske støtemuligheder begrænsedes disse således, at integrationsydelsen svarende til satserne i kontanthjælpssystemet nedsattes til niveauet

for statens uddannelsesstøtte. Til gengæld hævedes grænsen for satserne på arbejdsindtægter fra 11,50 kroner til 28 kroner pr. time ved modregningen. Først efter syv år kunne der opnås ret til fuld kontanthjælp.

Det var regeringens vurdering, at disse stramninger ville betyde et markant fald i tilstrømningen af udlændinge til Danmark, men den var ikke i stand til at sætte tal på. Dansk Folkeparti erklærede sig moderat positiv over for forslaget, men krævede dokumentation for, at udlændingepakken reelt begrænsede indvandringen. Reaktionen fra de andre partier viste, at det var hos Dansk Folkeparti, regeringen skulle hente støtten til at gennemføre pakken. Dog skal det nævnes, at selvom Socialdemokratiet tog afstand fra tonen og væsentlige elementer i forslaget samt efterlyste flere initiativer til integration af udlændingene, så var det ikke afvisende over for dele af forslaget, f.eks. hævnningen af aldersgrænsen for ægtefæller fra 18 til 24 år. Partiet afviste ikke på forhånd at gå i forhandling med regeringen.

Efter fremlæggelsen af forslaget skete der i lang tid ikke noget. Både Dansk Folkeparti og Socialdemokratiet undrede sig over ikke at blive indbudt til forhandlinger. Pia Kjærsgaard mente det nødvendigt i en artikel i partiets blad Dansk Folkeblad den 17. april at gøre opmærksom på, at såfremt Dansk Folkeparti skulle medvirke til en ny, god finanslov for 2003 kunne det kun ske, såfremt indvandringen var under kontrol, og der var kommet væsentligt færre fremmede til landet. Om denne raslen med de flertalsgivende mandater var årsagen, vides ikke, men det er et faktum, at regeringen og Dansk Folkeparti den 7. maj fremlagde den aftale, de havde indgået.

I forhold til regeringens oprindelige udspil var der ikke ændret meget, men dog indføjede yderligere et par stramninger, nemlig at ved kriminalitet, som gav seks måneders straf,

skulle der gå 10 år, før der kunne opnås permanent opholdstilladelse, at flygtninges retskrav om at få tilbudt en passende bolig af en vis størrelse ophævedes, samt at der stilledes skærpede krav til danskkundskaber. Det helt centrale i aftalen var dog, at Dansk Folkeparti havde sikret sig afgørende indflydelse på den fremtidige udlændingepolitik. Det indgik i aftalen, at regeringen efter anmodning fra partiet skulle udarbejde notater om virkningen af udlændingepolitikken, at regeringen løbende skulle redegøre over for partiet om arbejdet i en arbejdsgruppe, der skulle tage sig af udsending af udlændinge, der ikke havde ret til at være i Danmark, at forligsparterne løbende skulle drøfte mulige initiativer inden for udlændingområdet, herunder lovforslag, samt at de skulle udarbejde en samlet vurdering af effekten af aftalen i efteråret 2003. Dansk Folkeparti havde for første gang taget et medansvar for en lovgivning om partiets helt dominerende mærkesag og samtidig sikret sig indflydelse på området i et godt stykke tid fremover.

Socialdemokratiet og de øvrige partier i Folketinget var blevet kørt fuldstændigt ud på et sidespor. Men som sædvanligt var der ikke hel enighed i Socialdemokratiet om, hvordan det skulle håndtere den opståede situation. Nogle socialdemokrater talte for, at partiet skulle stemme for hele den indgåede aftale, andre for at det kun skulle stemme for udvalgte stramninger. Det indgik også i diskussionen, hvilke af stramningerne partiet ville afskaffe igen, hvis/når det igen fik regeringsansvar. En endelig og autoritativ afklaring af dette fandt ikke sted. Ved den endelige behandling af udlændingepakken den 31. maj handlede debatten ikke ret meget om det faktiske indhold i lovforslaget, men udviklede sig hurtigt til en ophedet ordveksling om kristendom og islam foranlediget af, at Jesper Langballe fra Dansk Folkeparti erklærede, at islam skulle bekæmpes, fordi den var en tikende bombe under den vestlige verden. Udlændingepakken blev vedtaget med Venstres,

Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti stemmer. Alle de øvrige partier stemte imod. Udlændingepolitikken satte fortsat store skel i Folketinget.

På et helt andet område satte de nye magtforhold i Folketinget sig også igennem. Det gjaldt vedtagelsen af en ny medielovgivning. Den 13. maj fremlagde kulturminister Brian Mikkelsen et udspil til et nyt medieforlig. Blandt hovedelementerne i udspillet var en omdannelse af TV2 til et statsligt aktieselskab med henblik på at sælge stationen samt at en privatiseret og solgt station ikke skulle modtage licenpenge og skulle kunne sende reklamer på lige vilkår med andre kommersielle TV-stationer. En eventuel køber skulle underskrive en kontrakt, hvori en public service forpligtelse var indskrevet. Det fremgik også af udspillet, at de gældende begrænsninger for samarbejde mellem de lokale TV-danmark-stationer skulle ophæves, at DR skulle lægge 20 procent af produktionen ud til uafhængige TV- og filmproducenter, samt at det skulle være nemmere at drive kommercielle radiostationer, og at den såkaldte femte kanal blev udbudt til et kommercielt radioselskab.

De politiske reaktioner var i det store og hele positive, og det tegnede til et bredt forlig. Alligevel mislykkedes det. Socialdemokratiets, Det Radikale Venstres og Socialistisk Folkepartis forhandlere mente, at kulturministeren ikke tog forhandlingerne alvorligt, fordi han i et interview i TV havde udtalt, at TV2 under alle omstændigheder skulle privatiseres. Selv mente han, at de tre partier havde rottet sig sammen. Under alle omstændigheder udviklede forhandlingsklimaet sig yderst dårligt, og den 3. juni indgik regeringen et forlig alene med Dansk Folkeparti. Selvom både kulturministeren og de øvrige partier erklærede sig parate til at genoptage forhandlingerne, var det udsigtsløst, fordi Dansk Folkepartis forhandler Poul Nødgaard satte hælene i og erklærede, at han ikke orkede flere endeløse

diskussioner. Og derved blev det. Endnu en gang havde Dansk Folkeparti markeret sin nyvundne magtposition.

På det skolepolitiske område satte den nye parlamentariske situation også et kraftigt aftryk. Siden begyndelsen af 1900-tallet har alle folkeskoleforlig været brede forlig, som det nærmest var helligbrøde at bryde. Folkeskolens lovgivning skulle hvile på et stabilt og langsigtet grundlag. Den 10. april udtalte undervisningsminister Ulla Tørnæs, at hun erkendte, at hun havde brudt denne historiske tradition. Bruddet bestod i, at hun trods modstand fra forligspartierne – Socialistisk Folkeparti, Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre og Kristeligt Folkeparti – afskaffede kommunernes forpligtelse til at tilbyde modermålsundervisning for de tosprogede elever med stemmer fra Dansk Folkeparti. Samtidig fremlagde hun et ti-punktsprogram for en ny folkeskolelov, som hun agtede at invitere den nu forhåndværende kreds af forligspartier til drøftelse om. Skulle nogle af dem ikke længere være interesseret i at deltage i forhandlingerne med den begrundelse, at de ikke længere kunne vide sig sikker på, at forliget blev overholdt, ja, så var Dansk Folkeparti meget interesseret i at være med. Faktisk overraskede det Pia Kjærsgaard, at partiet ikke allerede var blevet inviteret. Det var hun nu sikker på ville ske, for Dansk Folkeparti var jo, som hun mere end diskret antydede, regeringens parlamentariske grundlag.

Det hjalp ikke på klimaet mellem regeringen og oppositionen, at en række forhold af betydning for folkeskolen i juni blev forhandlet mellem regeringen og Kommunernes Landsforening. Oppositionen fandt det stærkt kritisabelt, at disse forhandlinger blev ført og afsluttet, inden folketingets partier havde været inddraget. De økonomiske rammer, der blev aftalt med Kommunernes Landsforening, indsnævrede partiernes handlefrihed, og det var dog på nationalt niveau, at skolepolitikken skulle fastlægges, hed det.

I øvrigt afsluttedes de teknisk komplicerede og økonomisk vigtige forhandlinger mellem regeringen og Kommunernes Landsforening med en aftale den 14. juni. Det helt centrale element var, at regeringens skattestop skulle overholdes i kommunerne under ét. Der indgik ingen formuleringer i aftalen om sanktioner, hvis det ikke lykkedes, men finansminister Thor Pedersen slog fast, at regeringen ville skride ind hvis det var nødvendigt, i form af at trække i bloktilskuddet til kommunerne og så nedsætte statsskatten tilsvarende. Derved kunne skattestoppet fastholdes. Formand for Kommunernes Landsforening, venstremanden Ejgil W. Rasmussens vurdering af aftalen var, at den var så stram, at den kunne føre til serviceforringelser. Det synspunkt tilsluttede Socialdemokratiet sig og truede med at ville stemme imod aftalen i finansudvalget, selvom partiet traditionelt stemte for en kommuneaftale. Også Dansk Folkeparti truede med at stemme imod på grund af utilfredshed med, at der ikke var rettet op på pensionisternes tillæg til briller, tandpleje og fodbehandling. Efter garantier for, at disse tillæg ville blive indarbejdet i næste års finanslov, kom regeringen igennem også med den aftale.

VK-regeringen havde handlekraftigt udnyttet valgresultatets momentum og gennemført væsentlige dele af det, som de to partier var gået til valg på. Der var heller ingen tvivl ladt tilbage om, at det var og blev Dansk Folkeparti, som var regeringens parlamentariske grundlag. Det var alene sammen med det parti, at de væsentligste nye love var gennemført. Begge partier indrykkede da også annoncer i de landsdækkende aviser, hvor de udførligt beskrev, hvad de havde gennemført, og at de til punkt og prikke havde holdt deres valgløfter. At holde valgløfter var blevet et selvstændigt bedømmelseskriterium i den politiske debat. Oppositionen mente ikke overraskende, at det modsatte var tilfældet. Det ville efterhånden vise sig, at den gennemførte lovgivning og især fastholdelsen af

skattestoppet ville medføre, at løfterne ikke kunne holdes. Desuden anklagede oppositionen regeringen for at føre blokpolitik. Dette tema prægede i høj grad afslutningsdebatten. Med en konsensuspræget politisk kultur udviklet gennem årtiers afhængighed af midterpartiernes støtte til diverse regeringer var det en ny situation. En noget rådvild opposition havde i hvert fald endnu ikke vænnet sig hertil og fået indarbejdet de nye parlamentariske magtforhold i deres hverdag, magtforhold som ret så symbolsk blev illustreret af, at en repræsentant fra LO-toppen, Harald Børsting, havde inviteret sig selv til et møde med Dansk Folkeparti den 24. januar. Partiets gruppeformand Kristian Thulesen Dahl fandt det var positivt, fordi partiet var dybt optaget af LO-medlemmernes tarv, som han udtrykte det.

Oppositionens rådvildhed skyldtes for en væsentlig dels vedkommende, at Socialdemokratiet havde problemer med at fordøje nederlaget og få fastlagt en tydelig og fremadrettet politisk linje. Partiet koncentrerede sig om at kritisere regeringen – hvilket bestemt også er en oppositions opgave – men, som en anonym ledende socialdemokrat udtrykte det, så skulle partiet i langt højere grad lægge vægt på at fortælle, hvad det selv ville, end på hvad andre gjorde forkert.

Et tab af regeringsmagt kombineret med et markant stemmetab medfører ofte et ledelsesskift i et politisk parti. Et sådant iværksatte socialdemokraterne ikke – i hvert fald ikke umiddelbart. Poul Nyrup Rasmussen fastholdt, at han fortsatte som partiformand. Styrkeforholdet mellem partiets forskellige grupperinger – de gamle prøvede kræfter, mellemgenerationen, de unge – samt diverse kaffeklubber bevirkede, at der ikke var en oplagt kandidat til at overtage formandsposten. Men formandsspørgsmålet ulmede.

Den fornyelsesproces, som partiet havde igangsat i første halvdel af 1990'erne, men

som stort set var gået i stå som følge af dels indsatsen for at bevare regeringsmagten dels oprøret fra baglandet efter efterlønsreformen i 1998, blev nu genoptaget. Et af hovedbestyrelsen godkendt debatoplæg til fornyelse af organisationen blev udsendt til diskussion i partiforeningerne i begyndelsen af februar. Samtidig indledte Poul Nyrup Rasmussen en omfattende rejseaktivitet til alle dele af landet for at diskutere med de menige partimedlemmer og lytte til befolkningen. Alt sammen skulle lede frem til organisatoriske og politiske beslutninger på partiets kongres til september. En omfattende og svær omstillingsproces var påbegyndt.

Også Socialistisk Folkeparti brugte valgnerderlaget til at iværksætte en selvransagelse. Nederlaget skulle ifølge partiformand Holger K. Nielsen bruges til at udløse en massiv nytænkning om blandt andet EU, udlændingepolitik og reformer af velfærdssamfundet. Hovedbestyrelsen gav den 13. januar bred opbakning til det debatoplæg, han havde formuleret om partiets fremtid.

På landsmødet den 26.-28. april fik han tilslutning til den nye profil. Han fastslog, at Socialistisk Folkeparti var for EU, og opfordrede stærkt til at stoppe al tale om udmeldelse af EU, men opfordrede derimod til, at venstrefløjen brugte EU offensivt på miljøområdet, til at tøjle de globale markeds kræfter og til ikke mindst at styrke det udenrigs- og sikkerhedspolitiske samarbejde som en modvægt til USA's dominans. De danske forbehold berørte han dog ikke i talen. Vedrørende udlændingeproblematikken tog han endog meget skarpt afstand fra religiøse fanatikere, herunder eksplicit reaktionære imamer, som værende en pestilens for demokratiet. Partiet måtte tage aktivt del i den værdikamp, der foregik i det danske samfund, en kamp som ikke foregik mellem kristendom og islam, men mellem det reaktionære og det progressive. Dette var ganske anderledes kontante toner, end den forsigtige forståelse,

han på sidste landsmøde havde vist over for dem, der var bekymrede over indvandringen, en forståelse han dengang blev alvorligt kritiseret for. Nu fik han et massivt bifald fra de omkring 400 delegerede.

Debatten på landsmødet blev også præget af et oplæg fra debatklubben Fremgang og Fornyelse, skrevet af fem unge medlemmer, benævnt fembanden, der opfattede sig selv om en slags tredje vej i forhold til den gamle fløjopdeling i partiet. De fandt den evindelige debat om de danske EU-forbehold frugtesløs. De så hellere, at partiet arbejdede for at komme ud af Socialdemokratiets skygge og den socialdemokratiske systemtænkning ved at have et mere fordomsfrit syn på den offentlige sektor, at partiet turde gå ind for en social omfordeling ved at tage fra den bedrestillede middelklasse (f.eks. børnechecken fra rige familier og ydelser til velaflagte pensionister), at partiet ikke blindt og automatisk gik ind for kollektiv trafik, men også satsede på miljørigtige biler, at partiet ikke automatisk skulle være imod ny teknologi, f.eks. gensplejsning.

Medens opbakningen til Holger K. Nielsen var massiv – enhver mumlen om et partiformandsskifte forstummede efter landsmødet – så viste valget til ny hovedbestyrelse, at magtkampen mellem de forskellige fløje i partiet eksisterede i bedste velgående. Resultatet viste, at den traditionelle venstrefløj med Villy Søvndal i spidsen samt de yngre medlemmer med tilknytning til fembanden blev stærkest repræsenteret i hovedbestyrelsen. Den fløj i partiet, som ønskede en modernisering af EU-forbeholdene og at bruge EU til at udvikle en global vision, fik indvalgt Pia Olsen og Villy Dyhr, men ikke Anne Grete Holmsgaard, hvilket blev betragtet som et nederlag. Blandt de unge opnåede Mette Feifer et højt stemmetal, og hun blev på et efterfølgende hovedbestyrelsesmøde valgt til ny næstformand i stedet for Thorstein Theilgaard, som ønskede at trække sig fra posten af private grunde. At der havde

været rejst kritik af hans indsats som partiets valgstrateg, har nok også spillet ind på beslutningen. Selvom landsmødet endte »på traditionel SF-vis«, var hovedindtrykket dog optimisme, og at der var gjort op med et par af partiets hellige køer.

Også Venstre oplevede, at om ikke en hellig ko så dog et mønstereksempel blev slagtet. Farum kommune var under Peter Brixtoftes lange periode som borgmester i stigende grad blevet brugt af Venstre som et eksempel på, hvor godt det kunne gå, når Venstres ideer fik lov at udvikle sig i praksis. Med slet skjult henvisning til traditionelt socialdemokratisk drevne kommuner henviste Venstres landspolitikere ofte til, hvordan man med moderne ledelsesmetoder og nytænkning af forholdet mellem offentlig og privat kunne forbedre borgernes service niveau samtidig med, at skatteprocenten faldt. Farum-modellen blev et velkendt begreb.

Den 6. februar offentliggjorde dagbladet BT en artikel om, at Peter Brixtofte havde drukket vin til over 8.000 kroner flasken på restaurant Sepp i Farum Park, og at han fik lavet store regninger på mad og drikke om til møder i kommunens regi og sendt regningen til rådhuset. Herefter rullede lavinen med rivende hast. Flere og flere afsløringer af højst tvivlsomme økonomiske, forvaltningsmæssige og muligvis endog ulovlige transaktioner blev gravet frem. Den 9. februar ransagede bagmandpolitiet rådhuset og nogle privat-adresser, den 14. februar beslutter økonomiudvalget i Farum at iværksætte en uvildig undersøgelse af de økonomiske forhold, den 19. februar sætter indenrigsministeren kommunen under administration, den 10. marts beslutter et snævert flertal i byrådet at bede indenrigsministeren om at suspendere Peter Brixtofte som borgmester, hvilket han gjorde den 6. maj. Inden da havde politiet sigtet Peter Brixtofte for blandt andet mandatsvig, og offentliggørelsen af kommunens regnskabsbilag havde blotlagt et kollo salt frådseri med skattekrone.

Venstres byrådsgruppe og vælgerforening var blevet splittet, og kampen om, hvem der skulle afløse ham som borgmester, udviklede sig mere og mere farceagtigt. Den endte med, at venstremanden Lars Carpens den 13. maj blev valgt til posten. Han fik den utaknemmelige opgave blandt andet at gennemføre en spareplan, sætte skatten op med 3,2 procent og tredoble grundskyldspromillen.

Ihukommende Farum-modellens hidtidige status i venstrekredse blev sagens alvorlige omfang og karakter i stigende grad en belastning for Venstre. Partiet havde søgt at lægge afstand til skandalen ved at karakterisere den som ene og alene et lokalt og personbundet problem. Men den 14. maj var tålmodigheden sluppet op. Venstres folketingsgruppe besluttede at ekskludere Peter Brixtofte. Han var herefter løsgænger i Folketinget. Desuden så statsminister Anders Fogh Rasmussen meget gerne, at Brixtofte helt blev ekskluderet af partiet.

Kompetencen hertil lå imidlertid ifølge partiets vedtægter hos den lokale vælgerforening, og her var man ikke indstillet at tage det spørgsmål op, før de igangsatte undersøgelser og domstolene havde truffet en afgørelse. Partiets hovedbestyrelsen kunne beslutte en eksklusion, men traditionen for, at det var en lokal beslutning, var så stærk, at hovedbestyrelsen ikke havde planer om at behandle sagen. Men symptomatisk for hele forløbet besluttede den lokale vælgerforening den 5. juni – på et tidspunkt hvor Brixtofte var i udlandet for at blive behandlet for sit alkoholmisbrug – alligevel at ekskludere ham. Det fik flere medlemmer til at erklære, at de nu ville arbejde for oprettelsen af en ny lokalforening.

For Venstre var sagen ikke afsluttet. Heller ikke i Folketinget. Her tegnede der sig før sommerferien en flertal bestående af Dansk Folkeparti, Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten for at gennemføre

en uvildig undersøgelse af myndighedernes rolle i sagen. Måske en socialdemokrat har givetvis i sit stille sind ønsket, at BT havde offentliggjort den afslørende artikel et par uger inden den 20. november 2001.

I løbet af første halvår af 2002 havde regeringen og dens støtteparti som tidligere nævnt udvist handlekraft. De næste par halvår ville vise, i hvilket omfang de vedtagne love virkede efter regeringens hensigt eller om oppositionen ville få ret i dens kritik. De ville også vise, hvordan den nye magtblok i dansk politik ville tackle de løbende politiske problemer, når sejrsrusen havde lagt sig, og hverdagen meldte sig med de ofte uforudsete små og store sager. Der er nemlig lang vej fra vedtagelsen af et lovkompleks i Folketinget, til det bliver implementeret helt ud i de yderste led af forvaltningen, der hvor befolkningen møder lovgivningens konkrete positive eller negative konsekvenser. Hvordan ville den proces forløbe, og hvordan ville befolkningens reagere på det? Kunne Dansk Folkeparti, dets medlemmer og vælgere håndtere det parlamentariske ansvar og de forpligtelser, som det nu havde påtaget sig, og kunne regeringspartiernes medlemmer og vælgere i længden acceptere afhængigheden af kun ét

parti? Lejlighedsvis havde de konservative, men også venstrefolk protesteret over finansminister Thor Pedersens egenrådighed og over, at han indgik aftaler med Dansk Folkeparti uden at have inddraget hverken resten af regeringen eller partiernes ordførere.

Et af regeringspartiernes valgløfter var at søge det brede samarbejde. Det var – ud over den mere rutineprægede lovgivning – ikke blevet etableret endnu, men statsministeren gentog under afslutningsdebatten, at det fremover stadig var regeringens mål. Om det kunne nås, afhang selvfølgelig ikke kun af regeringen selv, men i høj grad også af hvilken linje Socialdemokratiet besluttede sig for at følge: at tvinge VK-regeringen i armene på Dansk Folkeparti og dermed samtidig sørge for, at sidstnævnte »kom under åget« eller løbende at søge konkret indflydelse på udformningen af lovgivning. De nye og uvante magtforhold i Folketinget rejste nye og uvanlige udfordringer for de politiske partier – og deres professionelle rådgivere må man vel tilføje nu om stunder.

Manuskriptet afsluttet den 18. september 2002.